

ÖVERKLAGANDE

Datum
2021-08-31

Dnr
2019/5533

Högsta domstolen

HÖGSTA DOMSTOLEN
JS 20

INKOM: 2021-08-31
MÅLNR: T 4705-21
AKTBIL: 5

KLAGANDE

Staten genom Justitiekanslern, Box 2308, 103 17 Stockholm

MOTPART

Samir Sabri, [REDACTED]

Ombud: Juristerna Rikard Samuelsson och Natalie Staff,
Centrum för rättvisa, Box 2215, 103 15 Stockholm

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2021-07-01 i mål nr T 8528-20

SAKEN

Ersättning enligt lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsin-
skränkning

YRKANDEN

1. Staten begär att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd och med ändring av hovrättens dom fastställer tingsrättens domslut.
2. Staten begär vidare att Högsta domstolen befriar staten från skyldigheten att ersätta Samir Sabri för hans rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.
3. Staten begär även ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen med ett belopp som senare kommer att anges.

SKÄLEN FÖR PRÖVNINGSTILLSTÅND

4. Det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar statens överklagande.
5. Det behövs ytterligare vägledning i fråga om hur preskription ska tillämpas på fordringar avseende ersättning enligt lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkningar (frihetsinskränkingslagen) och lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen) i fall där frikännande dom har meddelats efter ett extraordinärt rättsmedel som resning.

6. Det behövs även vägledning i fråga om vilka överväganden som ska göras vid tillämpningen av 4 § första stycket frihetsinskränkningsslagen respektive 6 § första stycket frihetsberövelagen när en person själv uppsåtligt har föranlett frihetsberövelandet.
7. Behovet av vägledning i dessa rättsliga frågor utvecklas nedan.

Allmänt om prejudikatintresset

8. Målet handlar om ersättning enligt frihetsinskränkningsslagen, en form av ersättning som numera regleras i frihetsberövelagen. De i målet aktualiserade frågorna har bäring på anspråk som framställs utifrån *såväl* den nya lagen som den äldre.
9. Samir Sabris ersättningsanspråk grundar sig på ett frihetsberövande där frikännande dom har meddelats efter ett extraordinärt förfarande mer än tio år efter själva frihetsberövelandet. Något preskriptionsavbrott har inte skett. Den *första frågan* i målet är om Samir Sabris fordran under dessa förhållanden är att anse som preskriberad.
10. Det är ostridigt i målet att Samir Sabri erkände gärningen och vidtog flera åtgärder i syfte att få utredningen att peka mot honom som gärningsman. Om preskription inte kan anses ha inträtt är därför den *andra frågan* om han med stöd av 4 § första stycket frihetsinskränkningsslagen ska vägras ersättning eftersom han själv uppsåtligt föranlett frihetsberövelandet.
11. Hovrättens dom väcker frågor som är av principiell betydelse för statens strikta ansvar för skador som orsakats av frihetsberövelanden och andra tvångsåtgärder. Det är därför av vikt att rättsläget klargörs i de angivna frågorna.

Preskription

12. Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2018 s. 793 slagit fast att en fordran på ersättning enligt frihetsberövelagen vid en tillämpning av preskriptionslagen får anses tillkommen redan vid frihetsberövelandets början. Följaktligen löper preskriptionstiden för sådana anspråk succesivt, dag för dag, under den tid som frihetsberövelandet eller tvångsåtgärden har pågått. Som en konsekvens av lagstiftarens uttryckliga ställningstagande för att generella principer enligt preskriptionslagen ska tillämpas uttalade Högsta domstolen att det får anses godtagbart att den enskilde, för att undvika att fordran preskriberas, någon gång kan behöva vidta preskriptionsavbrytande åtgärder innan han eller hon har rätt till frihetsberövelandets ersättning. Staten anser att denna princip får anses gälla även när det är fråga om ett anspråk på ersättning enligt den tidigare gällande frihetsinskränkningsslagen.
13. I avgörandet uttalade Högsta domstolen vidare att det inte kunde uteslutas att särskilda hänsyn i preskriptionshänseende kan göra sig gällande i

speciella situationer, t.ex. när frikännande dom meddelas sedan en lagkraftvunnen och fällande dom ändras efter ett extraordinärt förfarande (punkten 23 i domen).

14. Staten konstaterar att Högsta domstolens uttalanden – som legat vid sidan av prövningen i målet – inte ger någon närmare vägledning om under vilka förutsättningar och i så fall hur särskilda hänsyn kan medföra att preskriptionstiden ska räknas annorlunda i fall då frikännande dom har meddelats efter ett resningsförfarande. Det är även oklart om det i sådant fall finns skäl att göra skillnad på olika resningssituationer och om hänsyn ska tas till omständigheterna i det enskilda fallet.
15. Underinstanserna har gjort avsteg från principen om att preskriptionstiden börjar löpa succesivt. De har till stöd för detta ställningstagande angett att förarbetena inte kan anses utesluta en sådan tillämpning samt att Högsta domstolen lämnat utrymme för ett sådant avsteg. Hovrätten har därutöver ansett att det inte finns skäl att i preskriptionshänseende göra skillnad på olika resningssituationer.
16. De gjorda övervägandena innebär enligt statens uppfattning en ändring av vad som utgör gällande rätt. En sådan öppning kan leda till att tillämpningen av reglerna om preskription även på andra typer av anspråk kan ifrågasättas. Staten behöver få klarhet i frågan huruvida den typ av billighetsskäl som hovrätten fört fram ska tillmätas betydelse för preskriptionsfrågan när det gäller ersättning för frihetsberövanden när frikännande dom meddelas efter resning. Det bör även klargöras om det i sådant fall finns skäl att göra skillnad på olika resningssituationer.

Uppsåtligen själv föranlett frihetsberövandet

17. Underinstanserna har kommit till motsatta slutsatser i frågan om Samir Sabris erkännande och vidtagna åtgärder i samband med frihetsberövandet medför att han ska vägras ersättning enligt 4 § första stycket frihetsinskränkningsslagen.
18. Statens ansvar för att utge frihetsberövandeersättning är i princip strikt och det finns mycket begränsade möjligheter att vägra eller sätta ned ersättningen. Lagstiftaren har dock ansett att en person som själv uppsåtligen har föranlett ett frihetsberövande inte bör tillerkännas ersättning.
19. Hovrätten har funnit att bestämmelsen inte är tillämplig eftersom Samir Sabris erkännande och vidtagna åtgärder enligt hovrätten inte i egentlig mening varit frivilliga. Att tillmäta de bakomliggande omständigheterna till varför en person tagit på sig en gärning sådan tyngd framstår enligt statens mening som alltför långtgående. En sådan tillämpning ligger inte heller i linje med regelverkets systematik och skulle orsaka tillämpningsproblem inom ramen för Justitiekanslerns skadereglering på detta område.

20. Enligt statens mening ger förarbetena inte stöd för annat än att bestämmelsen ska tolkas strikt efter sin ordalydelse.
21. Det finns, inte någon domstolspraxis beträffande frågan om när ersättning kan vägras på grund av att någon själv uppsåtligt föranlett ett frihetsberövande. Bestämmelsen aktualiseras däremot inte sällan vid handläggningen av Justitiekanslerns ärenden om frihetsberövandeersättning.
22. Det är angeläget att få klarhet i frågan om det finns utrymme att gå utöver ordalydelsen vid tolkningen av bestämmelsen och beakta de omständigheter som legat bakom ett frihetsberövande som uppsåtligt föranletts av den enskilde.

GRUNDERNA FÖR ÖVERKLAGANDET

Preskriptionsfrågan

23. Att en fordran på ersättning för frihetsberövande preskriberas successivt fastslogs av Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2018 s. 793. I avgörandet fann Högsta domstolen inte skäl att göra avsteg från denna princip trots att det rörde sig om en process som tagit lång tid och den skadelidande hade vetskap först efter den friande domen att frihetsberövandet var ersättningsgrundande. Detta fick till följd att den enskildes fordran till större delen ansågs preskriberad. I avgörandet uttalade domstolen att det, som en konsekvens av lagstiftarens uttryckliga ställningstagande, fick anses godtagbart att den enskilde, för att undvika att fordran preskriberas, någon gång kan behöva vidta preskriptionsavbrytande åtgärder innan han eller hon har rätt till frihetsberövandeersättning.
24. Det står alltså klart att preskriptionstiden som utgångspunkt ska räknas från frihetsinskränkningen och inte från någon senare tidpunkt. Att preskriptionstiden ska beräknas på detta sätt följer inte bara av allmänna principer och praxis. Det framgår även av förarbetena till frihetsberövandelagen att regelverket är avsett att tillämpas så.
25. Rätten till ersättning vid vissa frihetsinskränkningar har varit reglerad sedan slutet av 1800-talet. Regleringen har ändrats över tid och äldre lagar har vid flera tillfällen ersatts av nya. Följande lagar har gällt.
  - 1886 års lag, dvs. lagen (1886:8 s. 1) angående ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömda.
  - 1945 års lag, dvs. lagen (1945:118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m.fl.
  - 1974 års lag, dvs. lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning.
  - 1998 års lag, dvs. lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder, den nuvarande frihetsberövandelagen.
26. De två första lagarna innehöll preskriptionsbestämmelser. Enligt 1886 års lag skulle ersättning begäras inom ett år från det att den frikännande

domen eller motsvarande beslut hade blivit slutligt. Enligt 1945 års lag skulle ersättning i princip begäras inom tre månader från det att den frikännande domen eller motsvarande beslut hade blivit slutligt. Det var alltså fråga om mycket korta preskriptionstider som inte räknades från frihetsinskränkningen som sådan utan från den tidpunkt då det förelåg en slutgiltig frikännande dom eller ett motsvarande slutligt beslut.

27. Den lag som kom 1974 innehöll däremot inte någon bestämmelse om preskription. Frågan om preskription hade dock behandlats i förarbetena.
28. I betänkandet Ersättning för vissa obefogade frihetsinskränkningar (SOU 1972:73) hade nämligen föreslagits att den som ville kräva ersättning i princip skulle framställa sitt anspråk inom tre månader från det att den frikännande domen eller motsvarande beslut hade blivit slutligt. Detta motsvarade regleringen i 1945 års lag. I betänkandet uttalades (s. 157) att anspråket utan en sådan bestämmelse skulle preskriberas tio år räknat från frihetsinskränkningen eller beslutet därom, i likhet med fordringar enligt skadeståndslagen. Detta, menade utredningen, ansågs inte önskvärt.
29. I propositionen (prop. 1974:97 s. 79) framhöll regeringen att det i och för sig fanns vissa skäl som talade för en särskild preskriptionsbestämmelse i den nya lagen. Mot detta talade dock att skadeståndslagen saknade särskilda preskriptionsregler, att det i vissa fall kunde framstå som stötande om den enskilde skulle gå miste om rätten till ersättning på den grunden att han eller hon inte hade iakttagit en viss kortare preskriptionstid och att de allmänna reglerna om tioårig preskription var under översyn. Mot den bakgrunden föreslog regeringen att de allmänna bestämmelserna om tioårig preskription skulle vara tillämpliga på anspråk enligt lagen. Riksdagen godtog detta och allmänna preskriptionsregler gällde därför (bet. 1974:LU25).
30. Det är även av intresse att det i det betänkandet som föregick den nuvarande frihetsberövandelagen, Det allmännas skadeståndsansvar (SOU 1993:55), föreslogs en återgång till en kortare preskriptionstid (sex månader) räknad från den tidpunkt då den frikännande domen eller motsvarande beslut hade blivit slutligt. De skäl som regeringen tidigare anfört mot en särskild preskriptionsregel ansågs inte längre övertygande (s. 222).
31. Regeringen avvisade dock även denna gång tanken på att införa en särskild preskriptionsregel. Enligt regeringens mening borde man vara återhållsam med att föreskriva avsteg från vad som gäller angående skadeståndsanspråk i allmänhet, dvs. tio års preskriptionstid. De skäl som hade anförts i betänkandet var enligt regeringen inte av den art eller styrka att det var motiverat att införa en särskild preskriptionstid. Vanlig tioårig preskription skulle i stället gälla (prop. 1997/98:105 s. 27). Riksdagen godtog förslaget och därför innehåller inte heller den nuvarande frihetsberövandelagen någon särskild preskriptionsbestämmelse (bet. 1997/98:LU27).

32. Lagstiftaren har alltså varit medveten om och accepterat att anspråk på frihetsberövandeersättning preskriberas tio år från själva frihetsinskränkningarna. Lagstiftaren har två gånger övervägt att räkna preskriptionsfristen från den frikännande domen, men avvisat det alternativet. De överväganden som gjorts har skett med beaktande av att ersättningsrätt kan föreligga när en lagakraftvunnen dom på fängelse eller motsvarande upphävs eller mildras efter resning eller domvillobesvär (se prop. 1974:97 s. 56 f. och prop. 1997/98:105 s. 13). Det är alltså ett uttryckligt ställningstagande från lagstiftarens sida att allmänna preskriptionsregler gäller för denna typ av fordringar, även i resningsfallen. Staten delar inte hovrättens resonemang om att lagstiftaren vid sina överväganden inte beaktat risken att enskilda kan gå miste om ersättning i vissa resningsfall om inte någon preskriptionsavbrytande åtgärd vidtagits.
33. I Medborgarskapet II (NJA 2018 s. 103) fastslog Högsta domstolen att preskriptionsfristen för en skadeståndsfordran avseende ett felaktigt avregistrerat medborgarskap skulle börja löpa först från den tidpunkt då det funnits en reell möjlighet för den enskilde att göra sin fordran gällande. I avgörandet angavs denna tidpunkt till när den felaktiga uppgiften rättades. I domen uttalades vidare att rätten till ersättning kan bli illusorisk ifall preskription inträder succesivt i en situation där staten, genom utövning av myndighet, upprätthåller ett visst synsätt under en längre tid samt att en sådan tillämpning bl.a. kan innebära att den enskilde, för att undvika att preskription inträder, måste vidta åtgärder som i ljuset av rådande praxis och myndigheternas agerande med fog kan bedömas som utsiktslösa.
34. Enligt statens mening kan motsvarande synsätt inte utan vidare tillämpas på fordringar på ersättning för ett frihetsberövande, inte heller i resningsfallen. En viktig skillnad är att Högsta domstolen i Medborgarskapet II fäste vikt vid att det var just de speciella förutsättningarna som gällde rätten till ersättning för en grundlagsöverträdelse som föranledde avsteget från gängse principer om preskription i det fallet. Det rörde sig alltså om ett särpräglat undantagsfall. En annan viktig skillnad är att det var först genom rättsfallet NJA 2014 s. 323 (Medborgarskapet I) som det hade klargjorts att det över huvud taget fanns en möjlighet att få skadestånd för en överträdelse av bestämmelsen i regeringsformen. Beträffande ersättning för frihetsberövanden har lagstiftning funnits under avsevärd tid. De möjligheter som står till buds för att undvika preskription i resningsfallen kan inte heller – till skillnad från fallet i Medborgarskapet II – anses som utsiktslösa. Det finns ett resningsinstitut som möjliggör att lagakraftvunna brottmålsdomar kan prövas på nytt under vissa förutsättningar.
35. I Medborgarskapet II uttalade Högsta domstolen vidare att de skäl som ligger bakom preskriptionsinstitutet inte gör sig gällande med någon egentlig styrka när det gäller en fordran som riktar sig mot staten och grundar sig på en överträdelse av en för den enskilde så central och grundläggande rättighet som medborgarskapet utgör (p. 16). Enligt

statens uppfattning är förhållandet dock annorlunda när det gäller fordran på frihetsberövandeersättning. Ett sådant synsätt ligger även i linje med NJA 2018 s. 792 där den omständigheten att staten var gäldenär inte motiverade ett avsteg från huvudregeln om successiv preskription.

36. I det hänseendet ska betonas att statens ansvar att utge frihetsberövandeersättning är mycket långtgående. Ansvaret är i princip strikt och ersättning lämnas även när frihetsinskränkningarna som sådana varit klanderfria. Möjligheten att jämka ersättning är begränsad och bevisbördan ligger fullt ut på staten. Precis som enskilda har det allmänna ett starkt intresse av att tvister prövas på ett fullgott underlag, så att avgöranden blir så långt som möjligt materiellt riktiga. Statens möjligheter att invända mot ersättning av det här slaget blir dessutom betydligt svårare när ett anspråk läggs fram lång tid efter själva skadehändelsen. Det är därför inte rimligt att utsträcka statens stränga ansvar ytterligare genom att skapa undantag i preskriptionshänseende för denna typ av skadeståndsfordringar. Staten har även svårt att se att anspråk på frihetsberövandeersättning skulle vara mer skyddsvärda än andra skadeståndsanspråk och att det av den anledningen finns skäl att införa särskilt förmånliga preskriptionsregler för just denna typ av skadeståndsfordringar.
37. Staten menar sammanfattningsvis att det inte finns stöd för bedömningen att avsteg från principen om successiv preskription kan göras för fordringar på ersättning enligt frihetsinskränkninglagen eller frihetsberövandelagen i de fall då frikännande dom meddelats efter resning. Det får anses godtagbart att den enskilde, för att undvika att fordran preskriberas, någon gång kan behöva vidta preskriptionsavbrytande åtgärder innan han eller hon formellt har rätt till frihetsberövandeersättning. De skäl som föranledde avsteget i Medborgarskapet II gör sig inte gällande med samma styrka avseende den här typen av fordringar. Sådana billighets-skäl som tillmätts betydelse i underinstansernas avgöranden är varken förenliga med preskriptionsinstitutet eller med lagstiftarens vilja. Att resultatet framstår som otillfredsställande ur endera av parternas synvinkel är inte tillräckligt för att tillämpa undantag från beräkningen av preskriptionstiden eftersom preskriptionslagen är en förhållandevis modern lag med noggrant formulerade bestämmelser som föregåtts av en ingående lagrådsgranskning (se Gregow, Preskription och preklusion av fordringar, JUNO version 1, 2020, s. 53).
38. Statens syn på preskriptionsfrågan innebär alltså att även den som har varit frihetsberövad och blivit dömd för brott kan behöva göra ett preskriptionsavbrott trots att det ännu inte finns någon frikännande dom efter resning. Med ett konsekvent synsätt, som innebär att preskription sker löpande dag för dag, finns det en reell möjlighet för den enskilde att bevaka sina intressen genom att göra preskriptionsavbrott. Att framställa någon form av preskriptionsbrytande skrivelse till Justitiekanslern fordrar normalt inte någon större arbetsinsats av sökanden. Det är kostnadsfritt och kräver inte att sökanden företräds av ett juridiskt ombud.

39. Preskriptionsinstitutet är till sin typ stereotyp och innebär att den som har ett anspråk riskerar att inte kunna göra detta gällande, även om det är berättigat. Även alternativa sätt att tillämpa preskriptionsreglerna kan få resultat som i enskilda fall kan framstå som otillfredsställande. Det avsteg från gällande rätt i samtliga resningssituationer som följer av hovrättens dom innebär exempelvis att den som begär ersättning på dagen tio år efter en slutgiltig frikännande dom får ersättning för hela frihetsberövandet, medan den som begär ersättning dagen efteråt blir helt utan. Sett i det ljuset kan en löpande preskription, som medför att ersättningsrätten faller bort succesivt, framstå som rimligare.
40. Även på ett mer allmänt plan finns det skäl att vara återhållsam med undantag från allmänna civilrättsliga och civilprocessuella principer bara för att det allmänna är part. En enhetlig och konsekvent tillämpning av allmänna principer om t.ex. preskription har många fördelar. Det medför att det allmänna kan hålla samman sin skadereglering och lösa de frågor som uppkommer på ett enhetligt och effektivt sätt, trots att anspråken är av skiftande slag. Det tjänar även enskilda på. Det är lättare för enskilda att bedöma utsikterna till framgång med ett anspråk, om allmänna och vedertagna principer upprätthålls. Avsteg från sådana principer kan leda till att lika fall inte behandlas på ett likartat sätt. Sådana avsteg kan också vara processdrivande, eftersom de leder till osäkerhet om vad som gäller på olika områden. Förutsebarheten minskar. Det finns således ett stort värde i att upprätthålla allmängiltiga principer om preskription även när staten är part i en tvist.
41. Om praxis öppnar upp för att preskription för fordringar på frihetsberövandeersättning ska beräknas annorlunda vid resningsfallen är det svårt att överblicka konsekvenserna av detta. Justitiekanslern har i sin skaderegleringsverksamhet konsekvent tillämpat principen om successiv preskription i tidigare fall, vilket innebär att en annan bedömning nu skulle kunna bli aktuell. Det kan även ge upphov till att vedertagna tillämpningar av preskription på andra utomobligatoriska skadestånd ifrågasätts.
42. Det ska vidare påpekas att de allra flesta anspråk enligt frihetsinskränkingslagen eller frihetsberövelagen framställs inom tio år från frihetsinskränkningarnas början, vilket betyder att frågan om preskription inte blir aktuell. Det är sällan som Justitiekanslern tvingas konstatera att ett anspråk är helt eller delvis preskriberat. I resningsfallen är det ovanligt att frihetsberövandet ligger så pass långt bak i tiden att hela eller stora delar av frihetsberövandet inte kan ligga till grund för ersättning. Ett avsteg från principen om successiv preskription kan således inte motiveras utifrån typfallet.
43. Sammantaget kan statens syn på preskriptionsfrågan, som är en följd av gällande rätt, allmänt sett inte anses medföra orimliga konsekvenser. I den mån särskilda hänsyn i preskriptionshänseende anses behövligt i resningssituationerna anser staten att det är en uppgift för lagstiftaren att föreskriva. Det överensstämmer med de överväganden som gjorts i förarbetena till preskriptionslagen, att de fall där tillkomstprincipens tillämpning

kan få problematiska följder får – om motiverat – regleras genom speciallagstiftning (prop. 1979/80:119 s. 48 och 49).

44. Högsta domstolens skrivning under punkten 23 i NJA 2018 s. 793 bör under alla förhållanden inte tolkas som att domstolen öppnat upp för att införa ett generellt avsteg från principen om succesiv preskription vid resningsfallen.
45. Om en frikännande dom efter resning skulle innebära att särskilda hänsyn kan tas i preskriptionshänseende bör omständigheterna i det enskilda fallet vägas in i bedömningen eftersom alla resningssituationer inte kan likställas med varandra och skälen för att frångå huvudregeln inte gör sig gällande med samma styrka. Exempelvis skulle ett fall där en person fortfarande är frihetsberövad vid tidpunkten för beviljande av resning kunna bedömas annorlunda än en situation där personen i fråga redan har frigivits. På samma sätt kan det finnas mer ömkansvärda skäl i fall där resning föranletts av omständigheter som legat helt utanför den tidigare dömdes kontroll eller på grund av nya vetenskapliga rön.
46. Att låta preskriptionsfristen vara beroende av hur länge en enskild väntar med att söka formell upprättelse efter frihetsberövandets slut är, särskilt utifrån statens strikta ansvar i fråga om denna typ av ersättning, inte heller förenligt med preskriptionsinstitutet. En lång tidsutdräkt bör därför ligga sökanden till last i frågan om en undantagssituation föreligger.
47. I det här fallet har det rört sig om ett frihetsberövande under åren 1986–88. Samir Sabri dömdes för mordet efter att ha tagit på sig gärningen. Det har i efterhand visat sig vara fråga om ett falskt erkännande. Han har först 27 år senare ansökt om resning och frikännande dom har därefter meddelats. Resningen har beviljats på grund av nya och ändrade uppgifter samt viss ny teknisk bevisning. Samir Sabri har emellertid hävdats sin oskuld långt tidigare än så. Omständigheterna är sådana att Samir Sabri haft anledning att bevaka den rätt till ersättning som kunnat finnas vid en frikännande dom efter resning. Det har även funnits en reell möjlighet för honom att vidta åtgärder för att förhindra preskription att inträda. Det förhållande att den återupptagna förundersökningen som skedde 1988 inte ledde till något annat resultat bör inte tillmätas någon avgörande betydelse i detta avseende. Enligt statens uppfattning bör dessa omständigheter beaktas och det finns även av denna anledning inte tillräckliga skäl för att huvudregeln för beräkning av preskriptionstiden bör frångås i Samir Sabris fall.

Frågan om Samir Sabri har förlorat sin rätt till ersättning

48. Av 4 § första stycket frihetsinskränkningsslagen följer att rätt till ersättning inte föreligger om den som har varit utsatt för frihetsinskränkningen själv uppsåtligt har föranlett denna. Motsvarande bestämmelse finns idag i 6 § första stycket frihetsberövandelagen.

49. Bestämmelsen i 4 § första stycket frihetsinskränkningsslagen behandlar en situation där rätten till ersättning går förlorad – en jämkning till noll – detta till skillnad från den jämkningsregel som finns i 4 § andra stycket frihetsinskränkningsslagen där ersättning kan vägras eller sättas ned i den mån det i annat fall med hänsyn till omständigheterna är oskäligt att ersättning utgår. (Jämför 6 § tredje stycket frihetsberövandelagen.)
50. I 4 § frihetsinskränkningsslagen angavs alltså dels vissa speciella undantagsregler, dels en undantagsregel av mera generell natur. Förelåg fall som avsågs med någon av de speciella undantagsreglerna i första stycket, var ersättningsrätt utesluten. Dessa avsåg att den misstänkte på något sätt varit anledning till att beslutet om frihetsberövande kommit till stånd, antingen genom att undandra sig att medverka till sakens utredning eller tvärtom genom att rikta misstanke på sig själv. Var något sådant fall inte för handen, hade man att övergå till den skälighetsbedömning som den generella undantagsregeln i andra stycket föreskrev (se SOU 1972:73 s. 35).
51. Bestämmelsen om att rätten till ersättning går förlorad om man själv uppsåtligen föranlett frihetsberövandet var inte ny i 1974 års frihetsinskränkningsslag utan en sådan fanns redan i motsvarande lag från 1945. Före dess gällde lagen från 1886 som även den hade en motsvarande bestämmelse.
52. Tidigare hade i lagtext angetts att ”Ersättning må ej utgå, om den misstänkte sökt avvika eller annorledes undandra sig förundersökning eller lagföring eller sökt undanröja bevis eller på annat sätt försvåra sakens utredning, eller om han genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätten eller genom att falskeligen angiva sig själv eller eljest uppsåtligen föranlett, att han varit häktad, anhållen eller underkastad reseförbud.” (1 § andra stycket 1945 års lag).
53. Vid införandet av 1974 års lag ändrades lagtexten på så sätt att det tidigare uttryckta ”genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätta eller genom att falskeligen ange sig själv” togs bort ur lagtexten och kvar var endast ”uppsåtligen själv föranlett”.
54. Departementschefen uttalade i propositionen att han för egen del ansåg det uppenbart att ersättning inte bör utgå, om en person själv har föranlett en frihetsinskränkning genom sanningslös bekännelse eller falsk angivelse eller på annat sätt uppsåtligen. Något mera tveksam ansågs situationen om den enskilde först har försökt undandra sig förundersökning eller lagföring eller sökt försvåra sakens utredning. Utgångspunkten ansågs emellertid vara att den som genom egna åtgärder har vållat en frihetsinskränkning som annars inte skulle ha ägt rum inte kan göra anspråk på ersättning (prop. 1974:97, s. 64).
55. Eftersom en absolut undantagsregel för det fall att den enskilde har försökt avvika eller försvåra utredningen skulle kunna få otillfredsställande konsekvenser i vissa situationer föreslogs i lagtexten ett tillägg gällande

denna undantagsregel, att ersättning kunde utgå men endast om det fanns synnerliga skäl.

56. I författningskommentaren till nu gällande bestämmelse står: ”I första stycket anges att en person som själv uppsåtligen har föranlett att han har utsatts för en frihetsinskränkning inte har rätt till ersättning enligt denna lag. Det är alltså fråga om jämkning till noll. Bestämmelsen medger inte någon mindre ingripande jämkning. Den kan bli tillämplig t.ex. om någon felaktigt anger sig själv som skyldig till ett brott.” (prop. 1997/98:105, s. 54).
57. Det kan alltså konstateras att när det gäller aktuell undantagsregel i 1974-års lag, vilken ska tillämpas i Samir Sabris fall, gjordes inte någon materiell ändring i förhållande till 1945 års lag. Bestämmelsen gäller även oförändrad i dagens frihetsberövandelag och när det gäller möjligheten att vägra ersättning i den nu aktuella situationen gjordes inte någon materiell ändring (prop. 1997/98:105, s. 24 ff.).
58. Bestämmelsen som innebär att ersättning ska vägras om man själv föranlett frihetsberövandet har alltså formulerats om över tid men innebörden är densamma. Det är tydligt att med uttrycket ”själv uppsåtligen har föranlett denna” avses just situationen att någon lämnar ett falskt erkännande eller vidtar andra åtgärder. Erkännandet eller åtgärderna ska vidare vara orsaken till frihetsberövandet. Om personen hade blivit frihetsberövad alldeles oavsett för att t.ex. bevisningen ändå pekade på honom kan bestämmelsen inte tillämpas.
59. I aktuellt mål är det utrett att Samir Sabri i samband med mordet på   erkände att han gjort sig skyldig till brottet och att han vidtog ett antal åtgärder som syftade till att få utredningen att peka mot honom som gärningsman. Av Samir Sabris egna uppgifter framgår att han genom detta avsåg att föranleda frihetsberövandet. Erkännandet vidhölls genom förundersökningen och vid prövningen i domstol. Samir Sabri överklagade inte tingsrättens dom.
60. Samir Sabri har uppgett att han kände sig tvingad att ta på sig mordet på grund av att hans far annars hotade att döda såväl honom som hans bror, och att det var därför han agerade som han gjorde. Detta har inte ifrågasatts av staten. Omständigheten saknar enligt staten dock relevans för frågan om ersättning ska vägras enligt 4 § första stycket frihetsinskränkninglagen eftersom det avgörande är om de åtgärder den frihetsberövade själv vidtagit varit orsaken till frihetsberövandet.
61. Staten menar att det är tydligt att Samir Sabris erkännande tillsammans med de övriga åtgärder han vidtog var avgörande för det faktum att han frihetsberövades. Både tingsrätt och hovrätt har funnit det klarlagt att Samir Sabri uppsåtligen föranledde det frihetsberövande som skedde.
62. Tingsrätten fann mot bakgrund av vad som konstaterats om Samir Sabris uppsåt och orsakssambandet mellan hans agerande och frihetsberövandet

att 4 § första stycket frihetsinskränkningenslagen var tillämplig och att Samir Sabri inte hade rätt till ersättning. Tingsrätten gjorde följande överväganden (tingsrättens dom, s. 21).

Bestämmelsens ordalydelse är entydigt och ger, till skillnad från vad som i övrigt framgår att 4 § frihetsinskränkningenslagen, inte något utrymme för en skälighetsbedömning. Det saknas vidare i förarbeten eller praxis stöd för att bestämmelsen ska tolkas på ett sätt som avviker från ordalydelsen.

63. Hovrätten fann visserligen vid sin prövning att Samir Sabri uppsåtligen föranlett frihetsberövandet men kom till slutsatsen att det aktuella fallet inte är ett sådant som bestämmelsen i 4 § frihetsinskränkningenslagen är avsedd att tillämpas på. I denna fråga gjorde hovrätten följande överväganden (hovrättens dom, s. 7).

Förfarbetena till bestämmelsen, och motsvarande bestämmelse i 6 § frihetsberövelselagen, ger dock stöd för att syftet med bestämmelserna är att från rätten till ersättning undanta fall där det skulle framstå som stötande eller oskäligt att ersättning utgår (se prop. 1974:97, s. 45 och 63 ff. samt prop. 1997/98:105, s. 24 ff.). Det får anses gälla de allra flesta fall när någon uppsåtligen har föranlett ett frihetsberövande, t.ex. genom att lämna ett falskt erkännande. Enligt hovrätten bör det dock i undantagsfall, med beaktande av de ändamål som ligger bakom bestämmelsen 4 § frihetsinskränkningenslagen, finnas ett visst utrymme att anse en sådan situation falla utanför bestämmelsen tillämpningsområde, exempelvis om det handlande som uppsåtligen föranlett frihetsberövandet inte varit i egentlig mening frivilligt. En jämförelse kan göras med bestämmelsen i 23 kap. 5 § brottsbalken enligt vilken den som har förmåtts medverka i brott genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning i vissa fall kan undgå ansvar.

64. Staten delar uppfattningen att den generella undantagsregeln i 4 § andra stycket frihetsinskränkningenslagen samt 6 § tredje stycket i frihetsberövelselagen om jämkning avser att möjliggöra vägran eller nedsättning av ersättningen i sådana situationer där det skulle framstå som stötande eller oskäligt att ersättning utgår. Där lämnas ett tydligt utrymme för att en skälighetsbedömning ska göras.
65. I den nu relevanta bestämmelsen handlar det dock om att rätten till ersättning förloras om den misstänkte varit anledning till att beslutet om frihetsberövande kom till stånd. Det handlar såvitt framgår om situationer där ett strikt ansvar att ersätta frihetsberövandet inte rimligen bör åläggas staten. Det som generellt kan framstå som stötande i dessa situationer är snarast följderna av ansvarsutkrävande och lagföring av den egentlige gärningsmannen så gott som omöjliggörs.
66. Hovrätten har funnit Samir Sabris situation falla utanför bestämmelsens tillämpningsområde eftersom han inte i egentlig mening frivilligt tagit på sig gärningen. Om sådana aspekter ska beaktas vid tillämpningen av bestämmelsen föranleder det komplicerade överväganden som inte heller ligger i linje med den prövning på skriftligt underlag som sker i dessa ärenden hos Justitiekanslern. Vad som i egentlig mening kan anses

frivilligt är komplexa frågor. Generellt torde falska erkännanden dessutom ofta härledas ur någon form av önskan att skydda närstående eller som en följd av påtryckning av något slag. I många fall är det svårt för staten att få någon närmare klarhet i dessa frågor. Det skulle därutöver innebära skönsmässiga bedömningar beträffande graden av ofrivillighet, vilket skapar en oförutsebarhet i rättstillämpningen som inte är önskvärd.

67. Bestämmelsen som innebär att ersättning ska vägras om man själv föranlett frihetsberövandet har enligt statens mening av hovrätten tolkats på ett sätt som inte får stöd i förarbeten. I dessa kan endast utläsas att en rätt till ersättning i denna situation inte föreligger, det är den enda undantagsregel som över tid kvarstått som absolut (jfr. prop. 1974:97, s. 90).
68. Att, som hovrätten gjort, beakta de överväganden som gjorts i förarbeten i förhållande till andra grunder för jämkning av ersättning och dra slutsatsen att bestämmelsen inte är tillämplig framstår sammantaget som alltför långtgående. En sådan tillämpning innebär i praktiken en ny begränsning av en absolut undantagsregel som det saknas lagstöd för. Det kan inte anses förenligt med regeringsformens bestämmelser om maktutövning och normgivning (jfr. 1 kap. 1 § tredje stycket och 8 kap. 18 § regeringsformen).
69. Vidare framstår inte den jämförelse som hovrätten gör med 23 kap. 5 § brottsbalken som förenlig med ersättningsinstitutet. Bestämmelsen är först och främst en straffmättningsregel för det fall medverkan till brott kommit till stånd under vissa i bestämmelsen nämnda förhållanden och endast en ansvarsfrihetsregel om det är fråga om ett ringa fall.
70. Enligt statens mening ger förarbetena inte stöd för annat än att bestämmelsen ska tolkas strikt till sin ordalydelse, vilket innebär att Samir Sabris rätt till ersättning gått förlorad eftersom han själv uppsåtligen föranlett frihetsberövandet.

BEVISNING

71. Staten åberopar inte någon bevisning.

Mari Heidenborg

